

VILCĀNU DZIMTA

Vēsturiski dziļa, kupli sazarojusi ir Dūbu sādžas podnieku Vilcānu dzimta. Silajānu – un visas Latgales – keramikas vēsturē tai ir izcili svarīga nozīme. Dūbu sādža agrāk piederēja Antonišķu muižai. Muižas 1750. gada 20. oktobra inventāros minēti kādu zemnieku – Jāņa, Jura un vēl citu Vilcānu (Wylcan) – vārdi.

Keramiķis Polikarps Vilcāns stāsta, ka viņa vectēvs Toms Vilcāns, ko viņš gan pats neatceras, zinājis vēstīt, ka Vilcānu dzimtas sakne meklējama Vilcānu sādžā un tikai vēlāk Antonišķu muižnieks kādu Vilcānu sādžas zemnieku pārcēlis dzīvot uz Dūbēm. Tā arī Dūbu sādžā sākušās Vilcānu dzimtas gaitas. Vecākais tās pārstāvis, kas saglabājies laužu atmiņā, ir Polikarpa Vilcāna vectēvs *Toms Vilcāns* (1821-1889). “Vacīs Tūmans”, kā Latgalē saka, kopis zemi, tecinājis degutu un, galvenais, bijis apkaimē izslavēts podnieks. Dūbu sādža ir sens mežstrādnieku centrs. Sādžas nomalē no senseņiem laikiem ir bijušas deguta dobes. Domājams, deguta dobes – “dūbes”, kā paši vietējie ļaudis izrunā šo vārdu, ir arī devušas sādžai nosaukumu “Dūbes”.

Īsto maizi daudzvēmu ģimenei dod darbs podniecībā. Darina visus dzīvei nepieciešamos podus. Daudz pieprasa piena podus: zemnieki - trīslitrīgos, muižas piensaimniecība - desmitlitrīgos. Formas ziņā muižai paredzētie piena podi ir gluži tādi paši, kā zemnieku virtuvei domātie. Antonišķu muižai ir 40 vai 50 govju, tāpēc dažkārt kunga lopu ferma aizsaka uzreiz 30 vai 40 podus. Tomam patīk darināt krūzes un bļodas. Šos traukus labi pērk, un interesanti ap tiem darboties. Īpaši patīk viņam lielās mutes bļodas, ko viņš no iekšpuses apglezno ar zaļgi iekrāsotu baltmālu. Par podniekiem Toms izmāca visus trīs dēlus, māla meistariem par sievām izdod visas trīs savas meitas.

Viņa dēls *Joahims Vilcāns* (1859-1907) podu darbu strādā kopā ar savu brāli *Jāni Vilcānu* (1857-1928). Stiprāks amatā un rošīgāks izdomā ir Joahims. Viņa rokās katrs trauks it kā atplaukst, atdzīvojas. Tas ir virpots, rotāts, glazēts tik labi, cik vien var. Kādreiz trauka forma ir tik izteiksmīga, saskanīga, dzīva, ka rotājums tikpat kā nemaz nav vajadzīgs, tas pat traucē. Tāpēc jau Joahims dažreiz ir atturīgs rotājumā. Taču viņš ir izdomas bagāts. Sacer jaunus rotājuma variantus, izdomā labākus rotāšanas paņēmienus. Kur Joahims Vilcāns, virpa un māls, tur pulsē dzīvība, nemiers. Apprec viņš kaimiņu sādžas Jurīšu saimnieka meitu Apoloniju Čerņavsku - labu audēju, vēlāk cītīgu palīgu podu darbā. Viņas brāļadēls pēc gadiem kārs šūpuli kādam citam izcilam Latgales keramiķim - Polikarpam Čerņavskim.

Tas ir pats divdesmitā gadsimta sākums. Dūbu podniekiem vēl atsevišķas telpas darbnīcai nav. Viss notiek turpat dzīvojamā istabā. Kādreiz viens otrs meistars siltā laikā pie keramikas darbiem ierīkojas pirtī vai rijā, tomēr šo ēku īpašie uzdevumi podnieka darbu manāmi traucē.

Traukus apžāvēt vajag turpat, kur tos virpo. Ja nu kādreiz siltā laikā pusžuvušus tos uzceļ uz istabas vai aiznes uz tukšo klēti pilnīgai izkalšanai. Tā parasti podnieku mājā ir pilna istaba ar podiem un - kā Vilcānu Joahimam - arī ar bērniem. Audzināt četrus dēlus un meitu uz trijiem hektāriem zemes nav joka lieta. Trauki ir sienas malā uz sola un zem sola. Tie žūst zem guļamajām lāviņām, uzrāpušies pat uz maizes cepļa. Tikai viena puse ceplim brīva, kur vēlā nakts stundā pašam meistaram atstiept kaulus, kad acis pārgurušas dūmainā petrolejas svēpekļa gaismā. Lampiņai nav stikla. Liesma raustās pie mazākās gaisa vēsmaņas.

Kad apprecas jaunākais brālis Jānis, Joahims pārceļas uz mājas otro galu – “jauno istabu”. Taču arī tai ir tikai viens lodziņš - zems un šaurs, ar vienu pašu rūti. Pats Joahims tā arī nepiedzīvo istabai lielos logus ar sešām rūtīm, kas maksā veselas 35 ka-

peikas un 6 vēl par iestiklošanu. Tos ieliek pēc viņa nāves par dēlu ganu gaitās sapelnīto naudu. Taču Joahimam ir māja jau ar skursteni. Daudzi Dūbu podnieki 20. gadsimtu sagaida vēl sīvā, piekvēpušā dūmistabiņā. Klons istabai gan ne visai gluds, toties bērnu rotaļām interesants. (...) Plīts tuvumā pa rokai neliels virtuves plauktiņš, kur rindojas saimnieka paša darinātie galda trauki. Goda vietā balta keramikas bļodiņa ar ziliem punktiņiem. (...)

Istaba mitra, nemīlīga. Vasarā vēl nekas, bet aukstā laikā istabas sienas un arī pazemie, trīnītī liktie griesti apsvīduši, appelējuši. Lodziņa tuvumā darbojas pats meistars. Parasti viņš griež podus. Kad līmē osas, virpa ir brīva, tad pie tās sēžas Polikarps, lai gan apakšējo skrituli vēl grūti aizsniegt ar kāju. (...)

Istaba ar traukiem īpaši pārkrauta īstajā podu laikā, un tas ir visu cauru gadu, izņemot sējas mēnesi, siena laiku un labības novākšanu.

Nav māla izstrādājuma, ko neprastu darināt vai meistarīgi nedarinātu Joahims Vilcāns. Katram darbam, ko skārusi meistara roka, ir klāt arī neatkārtojams viņa personības zīmogs. Vilcāna trauki stiprāki, skaistāki, rotāti pat atturīgāk, nekā citiem podniekiem, taču, lai tas būtu kaut vai zaļš punktiņš pie krūzes vai plastiskā saulīte, viss ir īstajā vietā un vajadzīgajā daudzumā. Arī pats virpojums - kā nākas. Un galvenais - ir izjustas trauku formas, to proporcijas.

Joahima Vilcāna piena podi ir ar plūdeni izliektu vēderu, platu kaklu un pavērtām maliņām. Ar baltmālu ierautā krējuma svītriņa vienmērīgi klājas plecu sākumā. Tā harmoniski saskan ar sarkanīgo, samtaino, neglazēto trauka ārpusi un brūnās vāpes sulīgo mirdzumu trauka iekšpusē. Sevišķi izteiksmīgs šis krāsu trijšķanis ir skatā no augšas - un saimniecēm, darbojoties ar pienu, tas paveras desmitām reižu dienā. Šajos piena podos ir polihromijas sākotne Latgales keramikā, kas plaši uzplauks dekoratīvās ievirzes darbos. Arī Antonišķu muižai darinātie piena podi tādi paši skaisti, krāsā skaņīgi, tikai tilpumā pārsniedz spaini.

Sevišķi izteiksmīgi ir Joahima virpotie medaunieki ar dinamiski izliektiem pleciem, plūdeni velvētiem un uz apakšpusi norauktiem sāniem. (...) Lielie medaunieki ir 12 litru tilpumā, skatītāju tie saista ar monumentālu vienkāršību. Dažkārt ķermeņa viņš darina ļoti līdzīgas medauniekiem, tikai mazāk velvētiem sāniem un apakšā ar aizbāžamu radziņu, pa kuru var notecināt skābajam krējumam pasulas.

Ievārījuma podi – “sloinīki”, no maziņiem līdz pat spaiņa lielumam, ir cilindrvēda, ar tikko jaušamu, plūdeni augšdaļas pavērumu (...)

Šo triju tipu trauki visumā rotāti līdzīgi, kaut arī rakstos un to kārtojumā vērojama liela variantu bagātība. Uz strupā kakliņa bieži vien vijas padziļa virpas līkloča līnija. Plecu izliekumā vai arī mazliet zemāk klājas galvenā rakstu josla, ko uz augšu noslēdz baltā māla svītriņa. Zemāk rindojas apvērstie jumtiņi ar zaļgām punktveida zvaigznītēm, kas nereti smeltējot viegli izkustējušies. Dažkārt šo rotājuma joslu veido ar otu vilkts līklocis un zvaigznīšu punktējums dažāzādākā kārtojumā. Ornamentālo joslu veido arī virpas līklocis, ko vidū no abām pusēm ieslēdz dažas virpotas līnijas. Lai arī raksti būtu kārtoti jebkādā variācijā, visam cauri aužas zemnieku (...) ornamentāli poētisks skaidrojums, kas dziļi sakņojas Silajāņu podniecības centra tradīcijās. Joahima Vilcāna traktējumā katra līnija izskan ar pārliedības spēku, dekoratīvi gaviļējoši. Trauku formām, virpotajām un arī apgleznojuma līnijām piemīt stingrība, noteiktība, cietība.

Vāraunieks (...). Tie izturības ziņā gandrīz līdzinās melnajiem svēpētājiem podiem. Tos var likt uz ogleņiem, sautēt kāpostus, gaļu, vārīt biežputru. Jo bieži viņš tos darina ar vāku, kas labi pieguļ trauka malām un iekļaujas siluetā.

Puķu podus viņš darina izmēros nelielus, griezta, apvērsta konusa veidā ar taisnām malām, kuras jo bieži ar pirkstiem plastiski iespaidītas. Rotāti tie ar virpas rak-

stiem, angobas gleznojumu un pielīmētām plastiskām saulītēm. Puķu podus atstāj ne-glazētus vai arī angobē un ieklāj ar zaļu glazūru.

Bagāts ir bļodu klāsts, kur pārstāvēti visi bļodu tipi. Visvairāk gan viņš darina tā sauktās latviešu bļodiņas, kas ir ar taisnām, plaši pavērtām maliņām un augšā ar "vīlīti", tas ir - ar maliņu nolocījumu uz leju un pievirpojumu trauka pamatķermenim. (...) Sarkanās bļodiņu iekšpusē apgleznotas ar baltmālu. Visbiežāk ievilkta dažāda platumā un augstuma - viena vai vairākas - svītriņas. Bļodiņas dibenā svītriņa veido aploci. Dažkārt pāri svītriņai klajas virpas līklocis. Savukārt angobētās bļodiņas rotā ar sarkanā māla svītriņām.

Joahims Vilcāns pirmais no visiem Silajāņu podniekiem uz angobētām trauku virsmām sāk plašāk pielietot skrāpēto lineāro zīmējumu. Krāsainā, caurspīdīgā glazūra, klādamās uz skrāpētās līnijas, kur atklājas sarkanais māls, izdedzināta iezīmējas kā zaļganmelna vai brūnganmelna svītra. Tā asi izceļas uz gaišā fona, kur glazūra uzputināta uz angobētas trauka virsmas. Šī rotāšanas tehnika laika gaitā kļūst Silajāņu keramikai par ļoti iezīmīgu stila veidotāju faktoru.

Meistars ievēl skrāpētās līmeniskās līnijas un līkločus bļodas iekšpusē uz maliņām. Ar radikāli komponētiem cilpainiem līkločiem maliņas ritmiski sadala daudzos sektoros. Trauka dibenā iezīmē saulīti vai arī dekoratīvi vispārinātas dabas formas - gailīti, zivtiņu vai puķīti. (...) Podnieku kolektīvs to nepārņem un tālāk neattīsta. Naturālās tendences tradīcijās neiesakņojas.

Ļoti krāšņas ir mutes bļodas ar platām malām, kas rotātas ar virpas līkločiem un apgleznojumu vai arī skrāpēto rakstu. Visbiežāk lietots apvērsta jumtinš ar zvaigznīšu punktteida ieskrāpējumiem.

Kupli variēti ir ļaku būvķermeņi - gan nolaideniem, gan spraigi velvētiem pleciem, gan gariem, gan arī pavisam īsiem kakliņiem. Arī osiņas var būt - viena, divas vai neviena. Tās ieturētas dažāda sprieguma izliekumā. Ļaks dod plašas iespējas angobas gleznojumiem, virpas rakstiem.

Joahims Vilcāns ir izkopies savu krūzes tipu. Tas raksturīgs ar augstu, spēcīgi izliektu vēderu, samērā šauru kaklu un pavērtu maliņu, kurai mazliet iezīmēts vainadzīņš. Stipra, izteiksmīga osa. Krūzes rotātas ar pielīmētām plastiskām saulītēm, virpas rakstiem, kā arī skrāpētajiem līkločiem, jumtiņiem. Lieto arī angobas sloksņveida aplējumus. Sloksnes Vilcānam kārtojas sevišķi ritmiski un ir tīras zīmējumā. Krūzēm ļoti svarīgs ir kolorīts. Meistars prot panākt zeltaini mirdzošus dzeltenos, dzirkstoši zaļos, dažādu nokrāsu brūnos toņus.

Dzeramās krūzītes tuvinātas krūzes formai ar malu nelielu "S" veida ielocījumu. Lielāks izmēros, kuplāks formu uzbūvē un bagātāks rotājumā ir alus kauss - "bārtuleīts".

Retāk darināti zvalstāmie roku mazgājāmie trauki. Tie ir spraigi velvētām formām, rotāti rievīņu ieskautām virpas līkloču joslām un gleznotu zalktiņu rindu. (...)

Ganiem meistars darina stabules ar daudziem skaņu vārstuļiem. Bērniem viņš veido visvisādus svilpauniekus - zirdziņus, gotiņas, pīlītes. Šajā jomā īsti sirds nav piesieta, bet podniekam jādarina viss, ko prasa dzīve. Vēlākos gados viņam šajā darbā cītīgi palīdz vecākie dēli. Arī tirgū par svilpauniekiem šis tas atlec - viena un dažkārt pat divas kapeikas gabalā.

Joahims Vilcāns darina arī vāzītes. Mūža otrajā pusē jau katrā ceplī ir savi divi desmiti šo ziedu trauciņu. To formas mēģina nolūkot izteiksmīgāko saimniecisko trauku būvķermeņos. Izejas punkts ir vāraunieks. Kā labs virpotājs, viņš paceļ to uz kājiņas, augšā līdzsvarojoš ar garāku kakliņu un plašāku malas pavērumu, kas nereti noslēdzas ar vainadzīņu. Jau parādās zalktīša osiņas. Otru bieži lietotu ziedu trauku formu viņš atvasina no jumtiņa ornamenta, virpojot to kā grieztu konusu ar maliņu

plašu pavērumu. Vāzītes ir 15 cm augstas. Tās parasti angobē un atturīgi rotā ar vienu vai vairākiem skrāpētajiem līkločiem, klāj iekšpusi un visu ārpusi ar krāsainu vāpi. Tās ir kolorītā skanīgas, gaišas. Vistumšākajā istabā tās var ienest sauli, krāsu dzirkstījumu. Viņa vāzēm ir piekrišana. Tās meklē ceļu uz laužu mājokļiem, grezno altārus Preiļu un tuvākajā Feimaņu baznīcā.

Glazūrām, ko klāj uz angobētiem traukiem, pievieno vairāk svina. Ja parastajai bezkrāsainajai glazūrai, ko klāj uz neangobēta trauka virsmas, liek tikai 1/4 dedzināta svina, tad krāsainajai vāpei liek jau 2/5 svina. Līdz ar to trauki kļūst spožāki, gaismā mirdzošāki.

Dūbu sādžā uz 15 podnieku ģimenēm ir tikai pieci podu ceplī. Vajadzības gadījumā podnieks izpalīdz podniekam. Arī atlīdzība visiem ir zināma - par vienreizēju ceplā deldējumu jāmaksā rublis.

Joahimam Vilcānam jau ir ceplis ar namiņu ap to. Dēļu jumts, likts trīnītī, aizsargā no lietus un sniega. Dedzinot cepli, tas pavisam viegli noņemams un pēc tam atkal uzliekams. Pats meistars tirgos braucējs nekāds lielais nav. Labāk viņš pārdod visu cepli uzreiz un uz vietas, kaut arī kādu kapeiku nolaižot. Tad atkal pie podiem. Uzpircēji, kas dod 25 rubļus par cepli vēl pirms tā atvēršanas, netrūkst.

Joahims Vilcāns mirst 48 gadu vecumā, atstādams četrus dēlus - vēl puisēļus, bet jau

ievirzītus podu mākā. Vecākajam dēlam *Polikarpam Vilcānam (1894-1969)* liktenis lēmis kļūt par Latgales keramikas jaunlaiku attīstības cēliena ievadītāju, ko viņš veic ciešā kontaktā, plecu pie pleca ar savu Šembeļu brālēnu Andreju Paulānu.

Pirmo patstāvīgo podu cepli viņš dedzina tikai pēc tēva nāves, 16 gadu vecumā. Trauki principā tādi paši kā tēvam, arī tiekšanās uz meistarību, alka pēc amata perfektuma nav mazāka. Neiecietība pret paviršību, aptuvenību. Ko dari, to dari, cik var, labi un skaisti - šī tautas izauklētā atziņa kļūst par Polikarpa Vilcāna darbības pamatprincipu. Vērojot viņu darbībā var atskārst tautas mākslas meistara dziļi estētisko un ētisko attieksmi pret pašu darba procesu, materiālu un arī darba rezultātu. Svēts ir māls un arī pods. Cildena ir virpošana, rotāšana, dedzināšana. Katrs darbs, kas saistās ar mālu, pāraug par neikdienišķu notikumu, kas prasa visus spēkus, gaišākās jūtas, labākās domas - iekšēju sagatavošanos. (...) Kurdams uguni podu ceplī, meistars piesauc sentēvu padomus, lūdz svētību darbam. Polikarpa Vilcāna izpratnē keramika ir ne tikai uguns brīnums, bet arī cilvēka darba brīnums.

Pirmais ceplis jaunajam podniekam izdeg spoži. Uzpircējs par to bez tielēšanās noskaita veselus 28 rubļus. Polikarps Vilcāns, izdedzinājis kādus četrus podu ceplis, dodas pasaulē meklēt darbu un maizi. Viņš brauc uz Pēterburgu, kur metalurģiskajā rūpnīcā strādā par atslēdznieku un virpotāju. Pēc Oktobra revolūcijas kā sarkanais gvards kopā ar diviem saviem brāļiem Jāzepu un Antonu cīnās Kolčaka frontē. Piedalās kaujās pie Jekaterinburgas. Brāļi frontē krīt. Polikarps Vilcāns 1921. gada pavasarī atgriežas Dūbēs un atsāk podniecību kopā ar brāli Staņislavu. Zemītes tikai četri hektāri, un tie paši jādala uz pusēm. "Mūsu zemīte ir tikai perēklis, kur uzaugt, pieņemties spēkā, kur atgriezties. Ja gribi dzīvot, tas jāpiepilda ar kaut ko citu, un man liktenis lēmis - ar podiem", saka Polikarps Vilcāns.

Par visu jādodomā pašiem. Dūbu sādžas saimnieki 1926. gadā iziet uz viensētām. Arī Polikarps sādžas tīrumu galā pie birztales uzceļ savu māju - augstākiem griestiem, gaišākiem logiem, nekā tā istaba, kurā uzaudzis. Jaunajā mājā goda istabā pie sienas ar laiku sāk krāties godinājuma diplomu, atzinības raksti. Taču tur vietu atradis arī kāds jaunības dienu fotogrāfijas palielinājums.

Tas ir Polikarps Vilcāns Kolčaka cīņu laikā. Nekas nav pagājis veltīgi. Pasaulē šis tas ir redzēts, izprasts. Arī podi vēroti, par tiem daudz spriests. Skaidrs ir viens - sila-

jāniešiem ejams savs ceļš. Veco māju pārvērš par darbnīcu, kur notiek virpošanas, rotāšanas darbi. Tur ierīkota māla bedre un trauku žāvējamie plaukti. Tagad strādāt ir stipri ērtāk. Un viņš strādā daudz. Visi būvniecības darbi ir veikti par podu naudu. Arī ceplis pārveidots intensīvai strādāšanai - liels apjomā, ar divām kurtuvēm, kas izturīguma labad ar balstiem pārdalītas divos jomos.

Par sievu ir apņemta Leiņakolna podnieku Riuču māsa Paulīne, labs palīgs podu darbos.

Pēckara (I.Pasaules kara) laikā daudz kas ir mainījies. (...) Sāk parādīties viens otrs jau izglītotāks darbinieks - skolotājs, pasta un pagasta ierēdnītis. Tiem mazāk vajadzīgi piena podi un citi saimniecības trauki, bet patīk skaista krūze, puķu pods, vāzīte. Cara laikā saimniecības traukus labi pirka muižas ļaudis, lielie foļvarku īpašnieki, kas bieži vien bija paputējuši poļu muižnieki. Viņi prasīja labus traukus un labi arī maksāja. Šī pircēju kategorija pazudusi. Pēckara gados labs pircējs ir zemnieks. Viņš iegādājās saimniecībai nepieciešamos traukus, arī puķu podus jaunuzceltajai mājai. Pērk vāzītes, pērk tās daudz, taču ne kuru katru, meklē, grib izvēlēties.

Polikarps Vilcāns darina visus dzīves un tirgus pieprasītos saimniecības traukus stiprus, skaistus. Puķu podus viņš virpo daudz lielākus, nekā tēvs, un rītmā izjusti ieloka "S" veidā to maliņas. Mālu Polikarps ņem turpat, kur tēvs. Tas ir ļoti skaists. Klāts ar dzindru, tas kaist svelmainās nokrāsās. Arī neglazēts tas ir sasarcis gluži sarkans. Puķu podos uz neglazētās virsmas kā skaists akords izskan baltais, mazliet mālaini rūsganais raksts. Puķu poda galvenā rotājuma josla kārtojas uz malas vainadziņa, kas ir profilēts ar lielākiem un mazākiem ieliekumiem, izliekumiem, atsevišķām rievīnām vai veselu rievojumu. (...)

Rotājuma motīvi ir ļoti vienkārši - apaļu vai garenu bedrīšu iespaidījums, angobas punktiņi vai līmeniskas svītras, platāki vai šaurāki virpas līkloči, kas klājas gan uz angobas svītras, gan tieši uz māla. Otra - klusināta - rotājuma josla vijas apkārt puķu podam mazliet augstāk nekā viduslīnija. (...) Taču var būt arī otrādi - vidusjosla var būt galvenā. Izjustā trauka forma, materiāla dabisko estētisko kvalitāšu izcelšana, tūrais virpojums, koncentrētais izteiksmīgais rotājums šos neglazētos puķu podus ierindo Latgales keramikas un arī paša meistara darbu klasikā.

Puķu poda augšdaļā podnieks izvirpo vairākus valnīšus. Izspaidīti ar kociņu, tie kļūst par plastisko līkloču joslu. Šo līkloču atstatums un biezums ir noteiktā ritmiski organizētā kārtībā. Meistara plastiskajai valodai piemīt noteiktība, grafiska cietība.

Vēlākos gados Vilcāns puķu podus virpo ar ķimeni, kas izskan kā augšējā vainadziņa atbalss. Podu ārpusi angobē un glazē pilnīgi, akcentējot trauka augšdaļu. Dominē zaļie toņi. Šī tipa traukiem ir skrāpējuma raksts, kas izceļas ne tik daudz ar kaligrāfisku lokanību, kā grafisku stingrību. Dziļgravējums parādās viņa darbos, sākot ar trīsdesmito gadu beigām, un meistars to lieto līdz piecdesmito gadu vidum. Šinī laika posmā arī dažu citu Silajāņu podnieku darbos vērojams dziļgravējums, kas laika gaitā tomēr neiesakņojas. (...)

Vilcāns dažkārt arī citus mazāku izmēru saimniecības traukus - medauniekus, ievārtījuma podus, pat pāriniekus - angobē, rotā ar skrāpējuma rakstu un klāj pilnīgi ar krāsaino vāpi. Uz apaļīgām trauku virsmām parasti skrāpē saulīšu rakstu, kuram Vilcāns ir izkopies daudzus lineāri skanīgus variantus. Kur rakstu josla slīd apkārt ap trauku, tur parasti vijas līnijas, līkloči, skujiņas. Rotājums organiski saaudzis ar trauka formu, izceļ tās skaistumu.

Polikarps Vilcāns ir izcils krūžu meistars. Viņš izauklējis savu īpatnēju, harmoniski būvētu krūzes tipu. Tas raksturīgs ar pazemu, kupli velvētu vēderu. Kakls garš, ne visai plats, viegli ieliekts, noslēdzas ar plaši pavērtu malu un bieži vien arī iezīmētu vainadziņu. Teicami iestrādāts snīpis, stipra, spraigi velvēta osa plūdeni iekļaujas silu-

etā. Tā labi piegulst cietajai arāja rokai, ir stipra, nekad nelūzīs pielīmējuma vietā. Uz kakla ritmiski grupētos attālumos brīvi un atraisīti vijas rievīņas, ienesdamas krāsas pustoņu mirgojumu. Rievīņu starpā dažkārt ieskrāpēts līklocis vai vijīņa. Uz apaļīgā vēdera, no viduslīnijas manāmi uz augšu, rotājas sešstaru saulīte austraskoku ielokā vai arī auseklītis caurvītu jumbīņu apaļā dārziņā. Ja krūzes nav angobētas, tad rievīņas ievirpotas kakla leju daļā, kur plecu nobeigumā tām līdzī sāk vīties uz baltmāla strīpiņas ievilkto virpas līkločī.

Zeme, ūdens, debesu jums, saule ir nozīmīgākais zemnieka dzīvē, Vilcānam - to ornamentālie simboli trauka rotāšanā. Daba, dzīve ir viņa poēzijas pilnās ornamentālās domāšanas neizsmeļams avots. Vilcāna krūzēs mēs tiekamies ar caurspīdīgās krāsainās glazūras dekoratīvo skanīgumu, struktūras bagātību. Piesātināti, dzidri, gaismā mirdzoši rudzāles zaļie, zemes brūnie, medaini dzeltenie, sarkanīgi kaistošie toņi (...). Vienkārši, īsti, emocionāli. Vāpes slānis ir pamatīgi biezs. Tas veido sulīgus notecējumus. Skopāk klātajā vāzes lejasdaļā labi jūtama sarkanīgā māla klātbūtne.

Šī paša klasiskā tipa krūzes, tikai tilpumā uz pusi mazākas, meistars darina galda servējuma vajadzībām un godina par piena krūzēm. Bērnu rotaļu krūzītes ir jau minēto lielo krūžu miniatūrs darinājums. Vienīgi osiņa ir mazliet lielāka, salīdzinot ar trauciņa pārējām dimensijām. Arī rotājums izvērsti tanī pašā virzienā. (...) Vairākiem ornamentālajiem motīviem reports gan ir nesamērīgs ar miniatūrā trauciņa izmēriem. Vilcāna dzīves laikā šīs mazās krūzītes no bērnu rotaļlietām pāraug par suvenīriem ar īstuma un patiesas mākslas skanējumu.

Paretam viņš uzvirpo arī kādu ūdens glabāšanas trauku, galveno vērību veltīdams trauka stiprumam un izmēriem, kas dažkārt sniedzas triju spaiņu tilpumā. Proporcijās un siluetā viņš tos, tāpat kā tēvs Joahims, darina līdzīgus medauniekiem, tikai ar manāmi platāku apakšu, ciešāk savilktu augšu un siluetā iederīgu vāku. Abi Vilcāni - tēvs un dēls - tos labāk māc darināt, nekā citi apkaimes podnieki. Parasto medaunieka osu vietā Polikarps, jau sākot ar divdesmitajiem gadiem, darina virpotas osiņas, kas, labi piestrādātas traukam, ir pietiekami stipras. Paretam tādas pašas osiņas viņš lieto arī lielajām bļodām, apjomīgiem puķu podiem un medauniekiem.

No senu senajiem saimniecības traukiem, ko Polikarps Vilcāns paceļ ļoti augstā mākslinieciskās kvalitātes līmenī, jāmin bļoda. Viņš virpo visus bļodu tipus. Formā, rotājumā un glazūrās tās līdzīgas tēva darbiem, tikai ar skrāpēto rotājumu vien, bez naturālām atvirzēm. Polikarpam Vilcānam laimējies uzminēt tajās ieslēgto vērtību patieso atslēgu. Tā ir vienkāršība, skanīgas proporcijas un siluets. Rotājumā tikai kādas svītriņas un virpas līklocis, taču ievilkto īstajā attālumā un platumā. Bezkrāsainā glazūra plānā klājumā dod pelēcīgi zaļganu, ziedošu toni, kas tik labi sader ar bļodiņas formu un atturīgo rakstu. Meistars pratis vienkāršībā pamodināt izteiksmes spēku, dziļu poēziju. Katra bļodiņa ir improvizācijas dzīvīguma pilns variants, kur draudzīgi sadzīvo stingra tradīcija ar radošu izdomu. Bļodiņu komplekts ir sākotne īstai tautas keramikas servīzei, kas vēlākajos gadu desmitos raženi veidojas Silajānos.

Par pieprasītu keramikas darinājumu kļūst vāzīte. Ļaudīm tā patīk. Vāzītes pērk tirgū un arī podnieka mājās. Sāk iegriezties viens otrs tālu ceļu braucējs, tautas mākslas cienītājs no Rīgas. Par vāzītēm jūsmo. Paretam jau mostas interese par šiem darinājumiem arī vienam otram no vietējiem. Šembeļu brālēnam Andrejam Paulānam ir jau krietni vāzīšu pasūtījumi. Polikarps Vilcāns arvien dziļāk izprot, ka tēvs un arī Paulāns ir gudri rīkojušies, vāzīšu formas cenšamies noskatīt senseno trauku siluetos. Cik daudz tur skaistuma proporcijās, velvējumos! (...) Mehāniski pārnesot saimniecības trauku formas uz vāzēm - maz labuma. Jāmeklē arvien jaunas variācijas, īpaši trauka kājiņā, kakliņā, maliņās. Jūtīgāk jāizmanto osiņas. Rosinošs ir ļaks ar savu apa-

līgo, kompakto, plūdeno būvķermeni. Vilcāns daudz darina laka tipa vāzes ar dinamiski velvētiem pleciem, ar nolaidenu vai arī uzsvētu vēderu un ķimeni.

(...) kustības gars, spēks, kompakts ir jaušams arī vāraunieka tipa vāzēs. Tās parasti ir ar ķimeni un dažkārt darinātas ar siluetā iekomponētu kāju. Kakliņš plats, pagārš, ap kuru vijas rievējums, skujiņa vai skrāpētais līklocis. Maliņas nereti izlocītas vilnītī vai rotātas ar granulējumu.(...)

Laika posmā no trīsdesmito gadu beigām līdz piecdesmito gadu vidum, iztopot mietpilsonības gaumei, Silajāņu podnieku dekoratīvās ievirzes darbos parādās pārrotājums. Tas skar arī Vilcāna darbību. Vāraunieka tipa vāzēm parādās jumtiņa vai līkloča joslas skrāpējums trauka apakšdaļā un dažkārt arī stateniskās dziļgravējuma līnijas, kā tas ir ļaka tipa vāzēm.

Daudz rosinājumu sniedz Latgales keramikas diženākais trauks - medaunieks. Vilcāns jūt šī trauka dinamisko pulsu, tā vareno māla elpu un izmanto to grīdas vāžu darināšanai. Pēc kara (I Pasaules kara) arvien vairāk šādas vāzes prasa jaunie sabiedrisko telpu interjeri. Polikarps Vilcāns Latgales keramikā pirmais sāk darināt šīs monumentālās vāzes. Tās pamatā viņš liek ritmiski tīru, triumfālu medaunieka formu. Siluetā izliekti ieliektu līniju plūdums ir spraigi kāpināts, līdz atrisinājumu gūst straujā kakla ieliekumā un malu pavērumā. Medaunieks dekoratīvi uzposts, pacelts pāri utilitāro apsvērumu noteiktiem formas sīkumiem. Kakls pagarināts. Malas plašāks pavērumš vieš formas nobeigtības izjūtu. Osiņas atmetas. (...) Rotāts atturīgi. Vainadziņā granulējums. Plecu sākumā kā atbalss ir neīstais granulējums un skrāpētā līkločajosla. Citai vāzei - rievējums un neīstā granulējuma vijums ir ap kakliņu. Uz plašajām vāzes virsmām plaukst struktūrā bagāts vāpējums ar krāsā interesantiem lāsojumiem un notecējumiem. Vilcāns mīl piesātinātus, taču zieda skanīgus toņus, kur veidojas bagāta gaismas rotaļa. Te viņam palīdz Aglonas apkaimes smilts, ko viņš krāsainajām glazūrām lieto jau no divdesmitajiem gadiem. Krāsas klājumu viņš meistarīgi saista ar trauka formu, galveno zieda uzvaru liekot plecu joslā. Uz apakšu toņi dziest, taču neizraudamies no meistara noteiktās koloristiskā ritma disciplīnas, neienesdami nejaušību noteiktu raibumu.

Gadu tūkstošiem senā sālnīcas forma Vilcānam dod daudzus rosinājumus. Ap to ir daudz strādāts. Viņš radījis sālnīcas vāzi, turklāt ar vairākiem apakštipiem. Ar šīm formām tiekdamies izteikt ne tikai rotaļīgo, bet zemnieka cilvēkam mazāk parasto – trausli graciozo, neikdieniški smalko, romantisko. Sālnīcas kausiņa malas viņš paceļ divu, triju diametru augstumā, tās plūdeni savēršot, lai nobeigumā tās plaši pavērtu. Dažkārt vāzes maliņas slaidā lokā slienas augšup, lai nobeigumā ar slaidu loku un pieaugošo spraigumu pavērtos. Dažkārt jau ar pašu apjomu uzbūvi viņš pasvīturo "īstās sālnīcas" formu vai arī norāda uz to ar rotājošo rievējumu. Šīs vāzītes ir slaidas, tāpēc kājiņai ir plata, stabila pēda. Tās ir arī bez kājas, tikai ar uzsvētu ķimeni. Osiņas veido retu reizi. Vainadziņā vijas siluetā iederīgs granulējums. Rotājuma galvenā josla gulst uz pamatķermeni, to dālot horizontāli harmoniskās daļās. (...)

Jumtiņa tipa vāzītes Polikarpam interesi neizraisa, lai arī tēvs tās darinājis diezgan daudz. Toties saulotā staba motīvs vāzītēs lietots bieži. Saulītes ripu Vilcāns liek vāzītes būvķermeņcentrā. Viens starojuma kūlis, pakāpeniski paplašinoties, slīd uz leju, otrs ar pieaugošu pavērumu virzās augšup, noslēdzoties ar maliņu, kas bieži vien izlocīta vilnītī. Lai arī saulīti un augšējo starojumu meistars sasien ar zalktiņa osiņām, tomēr vāzītes forma viņam šķiet pārāk pārslogota. Tai trūkst viengabalainības, tāpēc viņš saulītes motīvu bieži izlaiž. (...)

Polikarps Vilcāns ir trauku formu meistars. Darinot vāzes, viņš tiecas ne tik daudz pēc formas variantu bagātības, kā pēc to mākslinieciskā perfektuma. Formai viņš tuvojas ar prātu, cenšas to izprast un atrast. Protams, reizē arī pārdzīvo to. Tomēr raci-

onālā sākotne Vilcāna darbībā liek sevi manīt. (...) Neatkarīgi no vāzītes tipa, Vilcānam iezīmīgais aužas cauri katram viņa darbam.

Savdabība, kā radošas personības iezīme, kopš trīsdesmitajiem gadiem nozīmīgākajos darbos formāli ir apliecināta ar sīkiem burtiņiem "P.V."(...)

Trīsdesmitajos gados dekoratīvās ievirzes keramika iet plašumā. Tai pievēršas vairāki daudzsološi Silajāņu podnieki. Pievēršanās dekoratīvās ievirzes keramikai kļūst par sliksni, kas parasto, vienkāršo podnieku pulku nodala no izlases – "keramiķiem". Viņus uzaicina piedalīties vietējās izstādēs - pārdošanās Koknesē, Rēzeknē, Jelgavā, Daugavpilī, kā arī Rīgā un ārzemēs. Darināt dekoratīvās ievirzes darbus sāk atmaksāties. Arvien vairāk uzmanības gūst daudzžuburu svečturi, mākslinieciski rūpīgāk apredzēti kļūst galda servējuma piederumi, dzērienu krūzes, sienas šķīvji, pelnu trauki.

Atbilstoši darbu dekoratīvās ievirzes prasībām, vērojamas izmaiņas arī mākslinieciskās formas līdzekļos. Glazūrām vairāk pievieno svīnu, tās kļūst spīdīgākas. Angobētajiem darbiem, ko klāj ar krāsaino glazūru, sāk lietot tīro, balto, smalko Aglonas apkaimes smilti. Tā pati par sevi glazūrai gandrīz nekādu toni nedod. Darbus no ārpuses sāk pilnīgi klāt ar glazūru, turklāt glazūras slānis ir biežāks, nekā agrāk. Pie mazākās neuzmanības (iekraujot ceplī un apdedzinot) veidojas nepatīkami salīpumi. Pēc vecās modes vairs nevar apdedzināt. Rodas nepieciešamība radīt jaunu apdedzināšanas inventāru un ieviest citas izmaiņas tehnoloģijā.

Polikarps Vilcāns šajās norisēs nav malā stāvētājs un vērotājs. Kā izcilākais meistars, arī amatā viņš ir pats rosīgākais tehnoloģiskā procesa uzlabošanā, dažādu darbarīku, cepla inventāra piederumu radīšanā. Viņam ir daudz veidojamo kociņu, ar ko mīkstajā mālā iemiegt dažādas formas un lieluma iespaidījumus, bedrītes, mazākus vilnītus. Ir vairāku veidu skrāpējamie dzelzsnīši gan dziļgravējumam, gan tievām, lokanām svītriņām. Sameklēti dažādi pulksteņa skrituliši punktētu līniju iestrādāšanai uz angobētas trauka virsmas. Arī otiņas ir dažāda lieluma, garuma un materiāla - cietākās sasieta no cūkas sariem, vidējās cietības - no zirga astriem un mīkstākās - no krēpēm. Tad var vilkt līnijas šauras un platas, izdarīt angobas punktējumus un zīmēt.

Šinī pašā laikā arvien plašāk ieviešas tonāli niansētas glazūras. Zaļo vara glazūru ar dzindras piedevu var pārvērst sūnu zaļā, bet, pievienojot kobaltu, var to tuvināt aukstām, zilganām nokrāsām. Arī dzindra pati dažādās devās dod gan dzeltenus, pastelīgi klusinātus, gan medaini piesātinātus, gan arī tabakas rūsganus un pat brūnus toņus. Parādās polihromie glazējumi - ar plašāku tonalitāti vai arī krāsu pretstatiem. (...)

Izmainās arī ceplis. Lai platajos, augstajos saimniecības podos apdedzināšanas laikā varētu ievietot pilnīgi apglazētās vāzītes, vajadzīgi īpaši izolējoši paliktņi. Vilcāns veido tos ar trim stariem, kas podam pieskaras ar katra zara galā izveidotu asu kājiņu. Vāzīti liek uz paliktņa staru asajām, augšupvērstajām šķautnēm. Glazūras satecējuma gadījumā nav grūti atlauzt paliktņīša asās kājiņas no poda, kur izolēta, bez salīpumiem un apbirumiem, un tīra ir izdedzinātā vāzīte. Saimniecības trauki pakāpeniski atkāpjas dekoratīvās ievirzes darbu priekšā. Tāpēc meistars virpo īpašas apdedzināšanas aptveres. Formā līdzīgas ievārījuma podiem, tikai lielas diametrā un biežām, izturīgām sienām, kurās izgriezti lieli caurumi liesmu plūsmi. Ja šie apvalki domāti šķīvju apdedzināšanai, to sienā iegriezti vēl arī mazāki apaļi caurumiņi, kas novietoti vienā līmenī, vienmērīgi uz visām trijām pusēm. Tajos ievieto trijstarainu plauktu sienas šķīvju uzlikšanai. Šādā apdedzināšanas aptverē var ievietot šķīvjus četrus. Veido īpašus uzliekamos aizsargapvalkus daudzžuburu svečturu apdedzināšanai.

Šamota ķieģeļu cepla izbūvē sāk izmantot tikai piecdesmito gadu beigās. Šamota materiāli cepla inventāra darināšanā ieviešas gadus desmit vēlāk.

Vienžubura svečturus silajānieši darina no seniem laikiem - bērēm un arī citām svinīgām sadzīves vajadzībām. Īpašu uzmanību Vilcāns veltī tiem dzīves brieduma gados, pievērsdamies arī daudzžuburu svečturu darināšanai. Sauļotā staba vienžubura svečturim būvķermeņa vidū saulīte, no kuras virzībā uz augšu ir žuburs ar spēji pavērtu vaska uztveršanas apmalīti, lejup - kājiņa ar dinamisku pēdas izvērsumu. Svečturīti - smalks detaļu svarojums attiecībā pret centru. Siluetu veido ieliekto un izliekto līniju nepārtraukts, kontrastains tecējums - lokans, spraigs, kustības pilns. Osiņu nav(...). Svečturītis uzbūvē ir vienots, organiski saliedēts veselums, izkopts līdz formas uzbūves augstākajai pilnībai: skan kā vīminiešu ganu gaviles par sauli un pavasari. Skopais rotājums norāda uz pašu galveno - saulīti svečtura viducī, pasvītrotu baltmāla punktiņiem. Sauļotā staba vienžubura svečturīšu darināšanas tradīcija saglabājusies vēl no tēva Joahima laikiem. Dēls Polikarps tai radījis jaunas, variantiem bagātākas intonācijas. Sauļotā staba forma Vilcānam ir tuva, viņš to perfekti pārvalda un daudzkārt izmanto par žubura vai kājas formu arī cita tipa dižsvečturos.

Lauztā jumtiņa ornamentālā forma Polikarpa Vilcāna svečturos izmantota vēl plašāk. Šī tipa vienžubura svečturis atrasts jau, pārskatot tēva darbus. (...). Arī rosīgākie kaimiņi darina līdzīgus svečturus. Polikarps Vilcāns tam atrod tikai vēl vienkāršāku, dinamiskāku un izteiksmīgāku silueta līnijas lidojumu. Meistars uzticas formas ekspresijai. Rotājumā - plāna baltmāla līnija atturīgi vijas ap svečturīša kāju. Klusi ievībrējas zeltaino toņu un gaismas mirgojums. Runā tikai forma - izsvēta un izjusta.

Savdabīgu niansi šī tipa svečturos Vilcāns paver, ienesdams tajos dekoratīvi nosacītus antropomorfizācijas elementus. Svečturīti viņš darina kā tautu meitu - baltā līnu kreklā, strīpainos vai rūtinos mangāna brūngansarkanīgos brunčos. Zalktiņa veida osiņas izraisa asociācijas par iecirtīgās skaistules sānos iespiestajām rokām, viduča līklocis - par vīminiešu sievu grezno jostu. Taču tās ir tikai asociācijas. (...) Kuplais līklocis svečtura apmalē kā variants klusināti izskan augšā - meitenes vainagā. Visi izteiksmes līdzekļi pakļauti kopējām dinamiskām ritma svārstībām. Virzībā no svečturīša augšas uz apakšu tā apjoms pieņemas spēkā, kļūst skanīgāks, līnijas no punktējuma un trausla ieskrāpējuma pāraug dziļgravējuma rievās. Arī dzeltenīgi baltais tonis, no svečturīša augšas lejupslīdot, nemanot pāraug sarkanīgi brūnganā, ar mangānu iekrāsotā glazūrā.

Vilcāns darina arī jumtiņa tipa apaļos dižsvečturus. Tā konstruktīvo centru, tas ir - serdni, veido vienžubura svečturim līdzīga forma, kas augšā noslēdzas ar jumtiņa tipam raksturīgu augsti izvirzītu centrālo žuburu. Aizsākdamies kājas augšdaļā, no serdnes radiāli uz visām pusēm ar loku augšup virzās seši zari ar žuburiem. Ap serdni tie vijas kā zemāks sveču turētāju - žuburu vainags.

Savdabīgāks un mākslinieciski nozīmīgāks ir jumtiņa tipa svečtura otrs variants, ko pats autors sākuma gados sauc par "egļīti". Agrīnajiem svečturiem serdni veido konuss ar līmeniski izvirzītiem aplīem - tas ir, svečtura zariem. Tie ritmiski kārtojas vairākos stāvos. Parasti tie klāti ar zaļo vāpi un siluetā asociējas ar eglīti. Autors to ievērojis, un uz zaru plašajām virsmām pavīd radiāli ieskrāpēts tumši zaļgs skujiņas raksts. Pie šī svečtura tipa meistars vairākkārt atgriežas arī vēlāk, radošo spēku brieduma gados. Plastiski neatraisītā, abstraktā konusa vietā tad viņš par serdni liek kustības pilnu, dzīvu, tautai labi pazīstamu vēderainā ļaka formu. Uz tā - kā gredzenveida plaukti viens virs otra kārtojas zari, kur simetriski izvietoti trejdeviņi žuburi sveču ielikšanai. (...) Ornamentāli skaidrā, masīvā serdne izcelta ar formā irdenajiem žuburiem un granulu filigrāno mirgojumu.

Īpatnēji Polikarps Vilcāns risina plakanā austras koka svečturi. Serdnē un kājas risinājumā dekoratīvi izteiksmīgi sintezēdams sauļoto stabu, viņš ar austras koka lokiem rada tektonisko un arī ornamentāli tēlaino pamatu žuburiem. Atgādinādams, ka

saule ir sākotne visam, kur valda gaisma un dzīvība. Svečtura ornamentāli vijīgās formas ir optiski ļoti aktīvas. Meistars tiecas apredzēt un dekoratīvi organizēt arī telpu starp svečtura ažūri komponētajām detaļām. Šī iemesla dēļ rotājums svečturos ir ļoti skops. Retu reizi pavīd rievojums, granulējumi vai arī zalktīša vijumi.

Vilcāns jūt un izprot svečtura kompozicionālās uzbūves kārtību, prot otršķirīgo pakārtot svarīgākajam, detaļas organiski iekļaut kopformā. Vilcāns ar smīnu acu kaktiņā mēdz teikt: "Ne jau uztaisīt lielo svečturi ir māka, īstā mācēšana parādās, kad svečturis ir žāvējams." Viņš to prot nevainojami. Meistars svečturus žāvē lielā kubulā, kur tie lēnām kalst, izolēti no vismazākās vēsmaņas un temperatūras svārstībām, tātad arī no sagriešanās.

Parastā sentēvu bļodiņa ir sākotne sienas šķīvim, kas Silajāņu podnieku darbnīcās bikli parādās jau pirms Pirmā pasaules kara. Bļodiņa palīdz izprast arī šķīvja utilitārās un dekoratīvās uzbūves principus, glabā daudzus "šķīvju gudrības" snaudošos pumpurus. Nenoliedzami, ka te daudz rosinājumu sniedz arī porcelāna un fajansa šķīvjī, kas ir atraduši ceļu uz Latgales zemnieka māju. Dabiski, ka vispirms sāk darināt galda servējuma šķīvjus, kuru formas iečukst ausī šie porcelāna un fajansa prototipi. Taču galda šķīvim vienam pašam ir maza praktiskā un arī dekoratīvā nozīme, un tāpēc tam nav nekāda lielā piekrišana. Taču paši podnieki - un ātri vien arī keramikas cienītāji - saprot, ka dzīvē ir vieta arī māla šķīvim vieniniekam. To var izmantot kā dekoratīvi sapostu trauku augļu vai saldumu pasniegšanai. Ja tas ir skaists, nekāda vaina nav, ja tas arī tukšs. Taču galds ir vajadzīgs darbam. Tā dekoratīvi sapostais šķīvis, kas kļuvis lielāks arī apjomā, atrod vietu pie sienas - kā sienas rotātājs priekšmets. Atliek tikai kājiņā izdurt caurumiņus šķīvja pakarināšanai.

Polikarps Vilcāns ir čakls šķīvju darinātājs, viņam ir pietiekami amata mākas un arī dekoratīvo ideju. Sākumā viņš pats, tāpat kā kaimiņu podnieki, darinot sienas šķīvi, visas problēmas saskata tikai rotājumā un kolorītā. Paša šķīvja kā priekšmeta forma tiek atstāta novārtā, padarīta par pasīvu rotājuma un kolorīta nesēju. Vilcāna agrīnajos šķīvjos trauka profilējums vēl vienkāršots, malu platuma attiecības un leņķis pret tā dibenu vēl neizsvērts. Dominē dziļgravējuma tehnikā tverts šķīvja pamatrotājums. Dziļgravējuma līnijas mēģināts mīkstināt un poetizēt ar skritulīšu mehānisko punktējumu. (...) Darbā un nemitīgos meklējumos Vilcāns šos iespējamus trūkumus pārvar.

Taču Vilcāns ir podnieks, tas nozīmē, ka viņa uzmanības saasinājumā ir pats trauks - malu platums un to leņķis pret dibenu. Ātri viņš uztausta stingri būvētu, skais-tu trauka formu, kam meistars tad rod bagātīgu variantu klāstu. Arī rotājums atrod savu vietu un veidu, attīstīdamies grafiskajā un arī apgleznojuma virzienā. Angobētos šķīvjus viņš parasti dekorē ar grafisko skrāpējuma rakstu. Šķīvja centrā, plašas nerotā-tas šķīvja virsmas ielokā, rotajas saulīte ar četrām, sešām vai astoņām lapām, austras koku iejosta. Smalko, grafisko skrāpējuma rakstu viņš pastiprina ar punktējumu un skujiņu. Šķīvja malu apvij greznais asimetriskais līklocis. Līnijas slīdējums matemā-tiski noteikts, ritmā stingrs. (...). Dažkārt Vilcāns šķīvi rotā vienīgi ar saulītēm, liekot viducī lielāku, dekoratīvi kuplāku. Malā kā atbalss izskan šī paša motīva sāsināta va-rianta rindojums. Grafiskā rotājuma šķīvjos plaši izmantots polihromais glazējums. Visbiežāk zaļā vāpe izskan pret brūnakmens sarkanbrūno vai arī kaist dzindras dzelte-no toņu medainie lāsojumi. Vai tā būtu tonalitāte vai polihromais kontrasta krāsu kār-tojums, kolorīts priekšmetu nevis sadrumstalo, bet saliedē un poetizē.

Grafiski rotātajam šķīvim ir intīms raksturs. Tāpat kā grāmata, tas jālasa no tuvu-ma, tad te atklājas ornamentu grafiskā bagātība un šarms. Vilcāna asais skats to ievē-ro, un podnieka pieredze dod padomu - sienas šķīvja rotājumā vairāk jāizmanto ap-gleznojums, kā dekoratīvi runīgāks un tradīcijas vairāk sakņojies rotājums. (...)

Jau trīsdesmito gadu beigās Silajāņu podniekiem mostas interese par servīzēm svētku galda klāšanai. Uz meklējumiem šajā virzienā rosina izstādēs redzētais, īpaši tukumnieka Jāņa Krieva darbnīcas ražojumi. Tautas mākslas mīļotāji, Latgales keramikas draugi, dažkārt pasūtot servīzes, mudina tās darināt. Latgales podnieki strādā ar atklātās uguns cepliem, kur nav plauktu darbu izvietojšanai, tāpēc servīžu darināšana ir ciets rieaksts arī vēl tagad. Polikarps Vilcāns ir servīžu darināšanas aizsācējs un vienlaikus rezultatīvākais meistars. Viņa darbnīcā top Silajāņu keramikas pirmās kafijas un pusdienu servīzes, dažādu dzērienu komplekti. Protams, visa servīze nav vienā mākslinieciskā nozīmīguma līmenī. Vērtīgākie ir tie darinājumi servīzē, kur izmantoti jau esošie trauki vai tie, kur jaunais atvasināts no seno trauku formām, kur izmantoti senie raksti un rotāšanas principi. Taču servīzēs ir daudz ietekmju, kam mazāka īpatnība, un reizē ar to - zemāka mākslinieciskā nozīme.

Kafijas servīzē liela nozīme ir krūzei. Līdzās jau aprakstītajai Vilcāna krūzei, kurai nosaukumā nav tuvāka atributējuma, bet ir liela vērtība Latgales keramikas pūrā, ir arī otrs viņa koptais krūzes tips, ko meistars dēvē par kafijas krūzi un izmanto par kafijas servīžu galveno trauku. Tās pamatā ir apvērsta medaunieka būvķermenis, kas manāmi pastiepts. Zemais, krasi izliektais kafijas krūzes vēders pretstatīts viegli ieliektajam platajam, slaidajam kaklam. Noslēgumā malu krass pavērums un neuzsvērts vainadziņš. Siluetā iekļauta ērta osa, snīpītis un dažkārt arī vāks. Uz kakliņa rievotums, kas pastiprināts ar iekrāsota baltmāla punktiņiem, aplīšiem vai arī skrāpētu likloci. Plašākās, apaļotās vietās ieskrāpēta saulīte, kas rotājas daudzos variantos. Ar ornamenta josliņām izcelti trauka konstruktīvie elementi - osiņa, vainadziņš.

Dzeramās krūzītes ir siluetā vairāk variētas. Tajās dominē kafijas krūzei radniecīgi, viegli velvēti, plūdeni ritmi. Būvķermenim par prototipu izmantota viņa paša darināto puķu podu forma, ko tauta pazīst un mīl. Stingri izliektā krūzītes apakšdaļa plūdeni pāriet malas pavērumā. Ir krūzītes arī ar malu mazāku pavērumu. Vijīgi izliektā osiņa siluetā iekļauta un ērta lietošanai. Ar raksta josliņu rotāta tikai trauciņa ārpuse. Motīva ziņā rotājums radniecīgs servīzes krūzes rakstam. Kafijas servīzes jo bieži glazētas ar dzindras dzelteno glazūru, kas krūzītes iekšpusē ieturēta pustomi gaišākā izskaņā. Apakštasītes izliekuma ritmos, iekšmalas rotājumā un kolorītā saskaņotas ar pārējiem servīzes traukiem. Tās ārpusē dzeltenā glazūra klājas tieši uz māla, skan tumši rūsgani. Iekšpusē tā putināta uz angobas un mirdz gaiši zeltaini.

Cukura trauks parasti atvasināts no senās sālnīcas, meklējot vairāk atraisītu pēdas virpojumu un tai atbilstošu "S" veida plūdeni izlocītu bļodiņu cukuram. Līdzīgs formā, tikai lielāks, ir cepumu trauks. Tam rotājuma josla var būt gan malas iekšpusē, gan ārpusē un arī uz pēdas. Dažkārt maliņas vainags rotāts ar granulējumu, kas atbalsojas kā angobas punktējums nedaudz senāk trauka maliņās, kā arī neuzkrītoši citos servīzes traukos. Iekšpusē ir par pustomi gaišāk glazēta, nekā ārpuse. Ja servīzes krūzē dominē taisnu līniju ritmi, arī cukura un cepumu trauciņos, tad maizes šķīvī tie atbalsojas kā taisnes un formu asi lauzumi. Sviesta un krējuma trauku darināšanā nav īpašu tradīciju, tāpēc meistars izmanto citu trauku uzbūves un rotājuma elementus, cik iespējams, tuvinot tos servīzē dominējošajam garam un noskaņai.

Pusdienu servīzes darināšanā noteicošais priekšmets ir šķīvīšis, ar kuru Silajāņu podnieki ir jau saraduši - un Vilcāns tam atradis savas īpatnējas intonācijas. Arī bļodas. Maizes šķīvīšis, zupas bļodas ir ar stabilām tradīcijām Latgales keramikā.

Dzērienu servīzē iezīmīgākais priekšmets ir karafe, kas parasti atvasināta no ļaka formas. Tās spraiģi izliektā apakšdaļa vainagojas ar slaidu kakliņu, malu pavērumu un tikko iezīmētu vainadziņu ar snīpīti. Otrā pusē tam gracioza, dinamiski izliekta osiņa. Trauku noslēdz siluetā iekomponēts velvēts aizbāznis. Kakliņš visbiežāk rotāts ar rie-

vojumu un neīsto granulējumu. Galvenais rotājums izkārtots pamatķermenim plecu joslā vai arī apakšējā daļā. Bieži izmantots stateniskais rievojums dziļgravējuma tehnikā vai arī līdzīgs motīvs apgleznojumā. Servīzes paliktnis darināts kā šķīvis ar īsām, vienkāršota profila malām, platu dibenu, izrakstīts pēc šķīvja rotāšanas principiem. Dzeramie kausiņi taisnām, mazliet savērstām malām un liektu osiņu. Tie ir tādi paši kā Jāņu alus kausi, tikai izmēros krietni mazāki. Rotājuma josla gulst trauka apakšējā daļā.

Lai arī jauns un bez dziļākām tradīciju saknēm, ap šo laiku popularitāti ir ieguvis pelnu trauks. Vilcāns to virpo ar stipri savērtām vai arī tektoniski variētām maliņām. Galvenais šim trauciņam ir rotājums, ko meistars ievij kājoslu starp pleciem un maliņu nobeigumu. Rotājuma joslā tiekamies ar plastiskiem līkločiem, rievojumiem, virpas līkloci. Taču visbiežāk tur ir skrāpētais raksts.

Polikarps Vilcāns ir izcils rotājuma meistars - rakstu sacerētājs un interpretētājs, kompozīciju veidotājs, tehniku izkopējs. Viņa darbos vissīkstāk noturas un bagātīgāk sakuplo senais angobas gleznojums. Tanī pašā laikā viņš ir skrāpētā raksta pionieris, dekoratīvās poēzijas apmirdzētu līkloču, saulītes rakstu sacerētājs un izdomas pilns to īstenotājs. (...)

Polikarps Vilcāns ir Silajāņu keramikas grafiskās ekspresijas spilgtākais meistars. Viņš ir izcils kolorists. Mīl skanīgus, piesātinātus saules, zemes un rudzu zelmeņa toņus. Kā dziesma par bērziem aiz ezera, viņa trauki krāsās skan gaiši gavilējoši, gan ar manāmu smeldzi. Krāsainajās vāpēs atplaksnī nebēdnība un sāpju smeldze, rotaļība un svinīgums. Tajās liegi kārtojas pus-toņi, bet dažreiz glazūras asi sacērtas kontrastā. Dažreiz viena krāsa pāriet otrā netverami, smalku nianšu noziedā. Krāsu mirdzums adresēts ne tik daudz acīm, kā dvēseles stīgu skārumam.

Vilcāna darbi ir apliecinājums tam, ka nozīmīgākās vērtības tautas mākslā rodas tur, kur māksliniecišķi radošais saplūst kopā ar augstu amata kultūru. Visa viņa dzīve ir nepārtraukta, varonīga cīņa par Latgales keramikas pastāvēšanu tautas mākslas attīstībai nelabvēlīgajos mietpilsonības kundzības, urbanizācijas un industrializācijas izraisītajos nevērības apstākļos pret tautas māksliniecišķās kultūras pamatvērtībām. (...) Vilcāna meistardarbnīca apkaimes podniekiem ir augstākā profesionālās meistarības skola. Tajā keramikas māku apgūst Antons Ušpelis vecākais, Polikarps Čemavskis, rūdījumu tautas mākslā dabū citi – jaunāki keramiķi. Pats meistars ir Silajāņu keramikas tradīciju un kanona rūpīgs sargātājs un kopējs. Viņa vārds Latgales keramikā izskan kā simbols cieņas pilnam radošam darbam un augstākās klases meistarībai.

Reizē ar šembelieti Andreju Paulānu, Polikarps Vilcāns 1937. gadā Vispasaules izstādē Parīzē saņem zelta medaļu, un – kā pirmie Latgales keramiķi – abi tiek godināti ar uzņemšanu Mākslinieku savienībā 1958. gadā. Tai pašā gadā viņi reizē saņem arī Latvijas PSR Nopelniem bagātā mākslas darbinieka goda nosaukumu.